

Bir Söyleşinin Ardından

Toplumsal Tarih dergisinin geçen sayısında Aydan Çelik'in *İstanbul'un 100 Grafik Tasarımcısı ve İllüstratörü* başlıklı çalışmayı hazırlamış olan Ömer Durmaz ile olan uzun söyleşisi üzerine bazı açıklamalarda bulunmak ihtiyacını hissettik. Söyleşinin en sonunda "kitabın etrafında kopan tartışmalar" ile ilgili sorulan soruda da belirtildiği gibi "bir grup tasarımcı" olarak tanımlanan bizler, kitabı eleştiren açık bir metin yayımlamış (bkz. "Kötü Konmuş Bir Ad, Kötü Bir Kitap Yazmanıza Neden Olabilir", *Taraf Gazetesi*, 13 Mayıs 2011) buna ek olarak Yurdaer Altıntaş ile Burcu DüNDAR'ın kalemlerinden kitabın ayrıntılı birer eleştirisi basında yer almıştır (bkz. Yurdaer Altıntaş, "İstanbul'un 100 Grafik Tasarımcısı ve İllüstratörü Diye Bir Kitap", *Arredamento Mimarlık*, Mayıs 2011; Burcu DüNDAR, "Düzeltilmeyi Bekleyen Bir Kitap", *Radikal Gazetesi Kitap Eki*, 22 Nisan 2011).

Burada bu metinleri veya içeriklerini birebir tekrarlamak yerine, başlıca noktalarını hatırlatarak bu konudaki itiraz ve eleştirilerimizi grafik tasarımda yaşanan tartışmaları izlemek zorunda olmayan bu derginin okuyucularına kısaca anlatmak ve söyleşide yer alan bazı tespit ve iddialarla bağlantılı olarak düşüncelerimizi aktarmaya çalışacağız.

Kitapla ilgili başlıca itirazlarımız şunlardır:

- Alanında bir referans oluşturma iddiasında olan bir çalışmanın, bina, lokanta, veya dükkânlarda uygulandığı gibi "en iyi 100" der gibi kendine 100 gibi bir sınır çizmesi son derece sakıncalı ve yanıltıcıdır.
- Kitapta yer alan kişilerin başlıkta iddia edildiği gibi İstanbul ile olan ilgilerinin ne olduğu, hangi kriterlere göre saptandığı anlaşılamamaktadır.
- Muhtemelen grafik tasarım kategorisi içinde 100 sayısına ulaşamadığı için eklendiği anlaşılan illüstratör tanımıyla gereksiz bir karmaşa yaratılmış, belirli bir meslek grubunun içinde kalması gereken bir konu "teasadüfi" aktörlerin katılımıyla muğlaklaşmıştır.
- Aşağıda belirtildiği üzere kitapta yer almak istemediklerini açıkça belirten grafik tasarımcıların dışında bu sanat ve meslekte önemli bir yere sahip olan birçok kişinin yer almamış olmasını ilk 100'e girememiş olmalarıyla mı açıklamak gerekir?
- Yukarıda sözü geçen yazı ve eleştirilerde kitapta yer alan bilgilerde rastlanan çok sayıdaki eksik ve yanlış burada tekrar sıralamak gereksiz olabilir; ama bir kez daha belirtmek gerekir ki kaynak olmak iddiasıyla hazırlanmış böyle bir çalışmanın daha özenli bir şekilde belgelenip düzenlenmesi beklenirdi.
- Nihayet en önemlisi, projenin en başından beri bu itirazları dile getiren, tasarlanan çalışmanın yanlış olduğunu savunan, bu yüzden de kitapta yer almak istemediklerini Ömer Durmaz'a açık bir şekilde belirten grafik tasarımcılara söz verildiği halde itirazlarına giriş yazısında yer verilmemiş olmasıdır.

Önemli olduğunu düşündüğümüz bu noktaları hatırlattıktan sonra, *Toplumsal Tarih*'in geçen sayısında yer alan söyleşinin düşündürdüğü birkaç noktayı ele almak isteriz. İlginçtir ki bu söyleşi, başından beri itiraz ettiğimiz bazı noktaların iyice su yüzüne çıkmasına vesile olmuştur. Kitabın en can alıcı sorunlarından biri grafik tasarım tarihiyle olan ilişkisinde

hissedilen sıkıntıdır. Söyleşiye yön veren Aydan Çelik'in sorularından da anlaşıldığı gibi kitap ister istemez Türkiye'de (ama başlığının düşündürdüğü gibi İstanbul'da değil) grafik tasarımın geçmişinin ele alındığı duygusunu uyandırıyor. Gerçi Ömer Durmaz bu konuda temkinli davranıyor, kendi ifadesiyle “tasarım tarihçisi” olmayıp “tasarım tarihiyle ilgilenen bir görsel iletişim tasarımcısı” olduğunun altını çiziyor; ancak bu farkın kitabı daha az tarihsel yaptığı şüpheli. Başka bir yerde de bu kitabın, “iddiası Türkiye grafik tasarım tarihini yazmak olmayan ‘temalı’ bir kitap” olduğu belirtiliyor.

Ne var ki söyleşinin neredeyse tamamı tasarım tarihine yöneliyorsa, kitapta kronolojik verilere göre sınıflandırılmış kişiler varsa, girişte — haksız olarak — “üniversitelerimizin hiçbirinde Türk Grafik Tasarım Tarihi dersi ciddi olarak okutulmamaktadır” diye şikâyet ediliyorsa, bu kitabın tarihsel bir boyut ve amaç taşımadığı iddiası pek inandırıcı olmuyor. O zaman ortaya çıkan sorun da, kitaba verilen “yüzlük” format ile “Türkiye'nin tasarım tarihini okuma” eylemi arasındaki bariz çelişkidir. Gerçekten de eğer kitap Türkiye veya İstanbul'da “tasarımın yüz yılı” üzerinde odaklansaydı, böyle bir rakamın manası olabilirdi; ama sınır kitapta yer alan grafik tasarımcıların sayısı ile ilgili çizilince, tam da “tarihe geçmeyi hakedenler ve etmeyenler”, ya da “tarihi yapanlar ve yapmayanlar” türünden bir ayırım ortaya konmuş oluyor ki bu da bir mesleğin, bir sanatın bu denli çetrefilli geçmişinin basite indirgenmesini neredeyse kaçınılmaz kılar.

Zaten bu garip çelişki, Ömer Durmaz'ın kitabında da, söyleşide de dile getirdiği “meşhurdan çok meçhulün peşinde” olmak kaygısında da hissediliyor. Meçhulleri ortaya çıkarmak arzusu “100” ile sınırlandırılmış bir formatla çelişmiyor mu? Hem “en” formatını hatırlatan bir yapı kurulacak, hem aslında meçhullerin peşinde olunduğu iddia edilecek... Bu gerçekten mümkün mü? Ayrıca bazı “keşif” lerin nasıl kitaba girdiği gerçekten merak konusu olabilir. Bu duruma Ahmet İhsan Tokgöz'ü örnek verebiliriz: Meşhur yayıncıya ayrılan iki sayfada grafik tasarım ya da illüstrasyon alanında herhangi bir ürünü olduğuna dair tek bir söz bulunmuyor. Bu başlık altında verilen dört kapak örneğinin biri Ferit Apa, biri Ömer Nuri, ikisi ise Abdidin Dino imzalı. İşin garibi Arif Dino kitapta yer alırken, kardeşi Abidin Dino'nun adı ne grafik tasarımcısı, ne de illüstratör olarak geçiyor. Bütün bunlar pek anlaşılır gibi değil...

Söyleşinin su yüzüne çıkarttığı önemli bir tutarsızlık daha, başlıkta ve girişte bu kadar vurgulanmasına karşın içerikte sorunlu olduğunu yukarıda belirttiğimiz İstanbul boyutunun ne kadar geri planda kaldığıdır. Sorularda olduğu kadar cevaplarda da İstanbul'un sözü hemen hemen hiç edilmezken konu hep Türkiye üzerinde odaklanıyor. Bunu İstanbul'un bir dönem başkent, ardından da özellikle sanat ve kültür alanında baskın olmuş olmasına kısmen bağlamak mümkünse de, asıl sorun, İstanbul'un girişte iddia edildiği gibi kitabın “ekseni” değil, bir tür kulbu olmasından kaynaklanıyor. Belli ki Büyükşehir Belediyesi'nin “İstanbul'un Yüzleri Projesi”ne eklenmek ve uyum göstermek için böyle bir formül geliştirilmiş, ama bunu yaparken de İstanbul gayet muğlak bir şekilde kullanılarak birçok kişinin bu kentle nasıl bir bağlantısı olduğu bile anlaşılmasa bir hale getirilmiş ya da hiç düşünülmemiş. Oysa örneğin İstanbul'u konu alan 100 tasarımdan oluşan bir antoloji

yapılıydı hem tutarlı olunur, hem yukarıdaki sorunların büyük bir kısmı kendiliğinden kaybolmuş olurdu.

Son bir nokta da kitapta yer alanların “üst” kimliğiyle ilgili. Söyleşi boyunca Türkiye’de — gene İstanbul’da değil — grafik tasarım ve resimlemenin resmi ideolojiyle yakınlığı vurgulanırken, kitapta yer alan yüz kişinin sadece birinin Türk/Müslüman kategorisinde yer almamış olması dikkat çekiyor. Acaba gerçekten de meslekte fiilen bu tür bir ayrımcılık mı yaşanmıştır? Öyle olsa söyleşide bunun sözü edilirdi herhalde. Zaten en yaşlısı 1848’de doğmuş olan bu grubun üyelerinin arasında hiç yabancı olmaması ve sadece bir Ermeninin varlığı pek inandırıcı gelmiyor. Gerçi kitabın girişinin sonunda bu tanıma uyan ama haklarında yeteri kadar bilgi ve belge toplanamamış olduğundan kitaba alınamayan 200 kadar kişinin arasında bu kategorilerdeki birkaç kişinin adlarının yer alması sorunun kısmen bir tür acelecilikten kaynaklandığını düşündürmektedir.

Sanırım daha fazla uzatmaya gerek yok. *İstanbul’un 100 Grafik Tasarımcısı ve İllüstratörü*, ya da kitabın sırtında yer aldığı garip şekliyle *İstanbul’un 100 G. Tasarımcısı ve İllüstratörü*!, birçok açıdan sorunlu bir kitap. Daha hafif ve esnek bir format ve tanımla bu sorunların birçoğunun üstesinden gelinebilirdi; ama maalesef çok daha katı ve iddialı bir yol seçildiğinden ciddi tutarsızlıklar, muğlaklıklar, eksiklikler ortaya çıkmış durumda. *Toplumsal Tarih*’teki söyleşi vesilesiyle bunları kısmen de olsa ortaya çıkartabilmek bizim için önemliydi.

Yurdaer Altıntaş, Uğurcan Ataoğlu, Serdar Benli, Yeşim Demir, Bülent Erkmen, Emre Senan, Haluk Tuncay, Mehmet Ali Türkmen, Mehmet Ulusel